

ВПЛИВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ НА ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА (20-30-рр. ХХ ст.)

У статті підкреслюється, що українська еліта була єдиним рушієм національно-визвольного руху в краї, творцем національної ідеології, політичних партій, громадських об'єднань, збирачем і захисником національної культури в умовах польської окупації міжвоєнного періоду ХХ ст.

Ключові слова: політичні партії, краєзнавчі проблеми, еліта, національно-визвольний рух, Волинь.

В статье подчеркивается, что украинская элита была единственным двигателем национально-освободительного движения в крае, создателем национальной идеологии, политических партий, общественных объединений, собирателем и защитником национальной культуры в условиях польской оккупации межвоенного периода ХХ в.

Ключевые слова: политические партии, краеведческие проблемы, элита, национально-освободительное движение, Волинь.

The author of the article emphasizes that the Ukrainian elite was the only engine of the national liberation movement, creator of the national ideology and political parties, civic associations, collector and protector of national culture in the interwar period of Polish occupation in the twentieth century.

Key words: political parties, local problems, elite, national-liberation movement, Volyn.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження ґрунтується на необхідності вивчення та узагальнення досвіду діяльності українських політичних партій, активна праця яких виступала важливим чинником консолідації українців та формування їхньої національної свідомості. Особливості політичного статусу Волині, агресивний, асимілятивний характер урядової політики Другої Речі Посполитої гальмували розвиток національного життя і звужували соціальну базу місцевої інтелігенції. Проте без національно свідомого та політично активного проводу українське населення Волині не змогло б вирішувати проблеми етнічного самозбереження, задоволення громадянських, культурних і релігійних потреб, зміцнення економічного становища.

Аналіз актуальних досліджень. Українській інтелігенції міжвоєнного періоду ХХ ст. присвячено ряд досліджень, наприклад, монографія Г.Касьянова «Українська інтелігенція 1920-х - 30-тих років: соціальний портрет та історична доля». В книзі проаналізовано умови діяльності інтелігенції у 1920-ті - 30-ті роки в УСРР у складний і трагічний період української історії [4]. Діяльність західноукраїнської інтелігенції висвітлена у книзі В.Чоповського «Українська інтелігенція в національно-визвольному русі на Західній Україні (1918-1939)» [13]. Предметом дослідження монографії О.Рубльова, Ю.Черченко «Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції» є політика сталінського партійно-державного керівництва СРСР щодо західноукраїнської інтелігенції у 20-х - на початку 50-х років ХХ ст. [10]. Широкий спектр складного та неоднозначного українського суспільно-політичного руху в Західній Україні розкривається у книзі І.Васюти [2]. Також є окремі дослідження присвячені суто певним політичним силам, наприклад, Волинському українському об'єднанню (ВУО) [7].

Метою статті є здійснити науковий аналіз діяльності українських провідних діячів у політичних партіях і показати вплив партійних ідеологій на становлення організованого українського національно-визвольного руху у краї.

У статті автор сконцентрувала свою увагу на вирішення таких дослідницьких завдань, які полягають у необхідності розглянути національну політику польського уряду Другої Речі Посполитої щодо українського населення Волині та намагання української інтелігенції протидіяти їй. Відобразити тогочасні ідейні шукання української інтелігенції. Також охарактеризувати політичні сили українців, що діяли на Волині у міжвоєнний період ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Міжвоєнний період ХХ ст. став важливим етапом

становлення Польської держави. У радянській літературі її називали фашистською державою. Однак, незважаючи на деякі обмеження демократії, вона такою не була. Хоча спостерігалось суттєве зменшення ролі парламенту з одночасним розширенням повноважень виконавчої влади. Було обмежено вплив політичних партій. Здійснювалась жорстка цензура свободи преси і друку. Мали місце, але тимчасовий характер, масштаби репресій проти опозиції. Діяльність політичних партій не заборонялася, якщо вона не суперечила чинному законодавству.

Зауважимо, що громадсько-політичні настрої, що домінували серед українського населення Волині після завершення Першої світової війни, значно відрізнялись від тих, які панували в Східній Галичині. Це зумовлено двома факторами. По-перше, місцеві українці тривалий час не демонстрували активності в громадсько-політичному житті. По-друге, укладення Ризького мирного договору 1921 р. легітимізувало владу Польщі в цьому регіоні. Відповідно така ситуація на Волині ускладнювала політичну діяльність української еліти.

Після 1921 р., коли Західна Волинь ввійшла у склад Польщі, носієм національної ідеї та генератором політичного руху у Волинському воєводстві виступила стара еліта, зокрема, наддніпрянська. Саме наприкінці 1920 р. на Волині опинилось чимало іммігрантів з Великої України, зокрема, А.Животко, П.Граб, В.Біднов, В.Юрченко (Юрій Карась-Голинський), М.Панкевич, К.Місевич, І.Власовський, С.Скрипник, А.Коломієць, М.Кобрин. Маючи досвід революційної боротьби 1917-1921 рр., вони стали організаторами і лідерами політичного життя, носіями національно-патріотичної ідеї на волинських землях. Водночас формувалася нова генерація української інтелігенції, яка орієнтувалась на ідею самостійності України. Вони своєю діяльністю прагнули відстоювати національні інтереси свого народу.

Призначений у 1928 р. Волинським воєводою Г.Юзевський став провідником державної асиміляції місцевого населення. Українські інтелігенти у переважній більшості виражали опозиційні настрої польській політиці, яка проявлялась у полонізації, осадництві, репресіях щодо українців, їх окатоличення. Відзначимо, що український політичний табір Волині був неоднорідним. Зокрема, націоналістичний, який відстоював інтереси свого народу та мав на меті здобути незалежність для нього. Це такі діячі, як С. Жук, Р. Бжеський, Б. Козубський та інші. Другий – угодовський, який співпрацював з польською владою, відповідно підтримував політику асиміляції. До них належать, зокрема, П.Певний, С.Скрипник, Є.Богуславський, М.Тележинський, А.Волинець та інші. До третього табору віднесемо тих, хто підтримував зовнішні сили, наприклад, комуністів. Відповідно такий розкол негативно позначався на самій еліті та послаблював її позиції в тогочасному суспільстві [11, с.34].

Спробуємо охарактеризувати провідні політичні партії краю та їх лідерів. Значний вплив на Волині мала Українська соціал-радикальна партія (УСРП). Вона дотримувалась соборнонезалежницької платформи та претендувала на ключову роль у суспільстві. Проаналізуємо її діяльність, щоб довести яким чином її ідеологія впливала на становлення організованого українського національно-визвольного руху. Партія була утворена в 1926 р. внаслідок об'єднання Української радикальної партії, що діяла в Східній Галичині з 1890 р., і Волинської організації Української партії соціалістів-революціонерів [6, с.122]. Соціальна основа УСРП – селянство, дрібні підприємці, службовці та інтелігенція [12, с.1]. В програмі партії, в розділі, що стосувався політичних справ, зазначалося, що УСРП стоїть на засадах утворення самостійної Української трудової республіки.

В національній політиці УСРП передбачала забезпечення прав національних меншин [3, арк. 25]. Виходячи з того, що українці прагнули в майбутньому побудувати демократичну державу з дотриманням рівності кожного перед законом без огляду на національність і т.д. [3, арк.26]. В питаннях культури програма УСРП передбачала забезпечення всім національностям повного права на освіту і на вільний розвиток культури. Освіта мала бути безоплатна [3, арк.28].

Провідним діячем УСРП на Волині був С.Жук, він організовував діяльність партії, був послом до Сейму. Пропагуючи програму УСРП він виступав на вічах, у пресі. За політичну діяльність був неодноразово заарештований польською владою.

Легальною партією було Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО), проте партія поступово втрачала свої позиції на Волині, так у 1937 р. налічувала лише два її повітові комітети на Волині (в Луцьку та Рівному) [2, с.281]. УНДО утворилося в 1925 р. [1]. У липні 1925 р. лідери УНДО сформулювали політичну програму, в якій висловлювалися за єднання українців для протидії асиміляційним намірам уряду. У програмі зазначалось: «Східна Галичина з Лемківщиною, Холмщина з Підляшшям і Волинь з Поліссям мають споконвічний український характер. Українське населення супроти чужинного елементу є тут переважаючою більшістю. Тому УНДО боротиметься, щоб західноукраїнські землі проти Польщі виступали разом як цілість, і в своїй участі головну увагу приділятиме до вдержання і розбудови одноцілого національного фронту» [8, с.281]. Виступивши у Сеймі, голова УНДО Д.Левицький сповістив про намір домогтися від польської влади надання всім українським землям статусу територіальної автономії [9, с.377]. Адже, співжиття двох народів у межах однієї держави могло здійснюватися лише в умовах територіальної або щонайменше послідовної національно-культурної автономії для українського населення південно-східних воєводств Польської Республіки.

З 1925 р. Б. Козубський очолює УНДО, одну з впливових політичних партій у Кременецькому повіті Волинського воєводства. Обраний 1922 р. послом до польського Сейму Б. Козубський став одним з організаторів Українського парламентського клубу. Праця в Сеймі й антипольська боротьба зблизили Бориса з Сергієм Хруцьким, Самійлом Підгірським. Спільні відозви послів з'являлись неодноразово. Зокрема, вони закликали українців взяти участь у виборах до гмін 1927 р., оскільки, важливим було те, хто очолить місцеву владу.

Як і весь український консервативно-клерикальний табір Б. Козубський виступав за нормалізацію польсько-українських відносин на засадах національно-територіальної автономії українських земель у складі Польщі [11, с.115].

Ще одним знаним політичним діячем УНДО на Волині був М. Черкавський. В 1922 р. Михайло Черкавський був вибраний від Кременецького виборчого округу сенатором парламенту Речі Посполитої. Його обирають першим головою клубу представників українського люду у польському парламенті. В Сенаті М. Черкавський розвінчував антиукраїнську політику уряду, вимагав створення рівних з поляками прав та умов для розвитку української національної культури та шкільництва [11, с.132].

Поступово найпомітнішим чинником у суспільно-політичному житті в Західній Україні ставав український націоналізм. Збільшенням впливу політичної течії було пов'язане з утворенням у 1920 р. Української військової організації (УВО). Вона вважала себе виразником ідей національної демократії та намагалася створити політико-ідеологічне підґрунтя для військового опору офіційній владі [5, с.5]. Згодом, ОУН продовжила боротьбу, вона не була політичною партією парламентського виду. З одного боку, вона виникла як політичний рух з власною ідеологією, з іншого, це була суворо законспірована організація військового типу.

На початку 1930 р. в Кременці створилася підпільна молодіжна організація «Юнак» (молодіжне крило ОУН), до якої входили учні української гімназії, духовної семінарії. В 1932 р. «Юнак», що вів антипольську діяльність, було розгромлено, її членів арештовано [11, с.116].

Знаковим є те, що на волинській землі формувались патріоти України, борці за її незалежність. Саме на Волині розпочав свою діяльність повстанський отаман Тарас Бульба-Боровець. Жертовною громадською та революційно-політичною діяльністю серед робітництва здобув повагу на Поліссі й великій частині Волині. На початку 30-х рр. ХХ ст. Т. Бульба-Боровець взявся організувати на Волинському Поліссі Українське

національне відродження, що ставило за мету підтримувати традиції УНР. За його словами, УНВ було невеликою просвітньою підпільною організацією, яка ставила перед собою завдання реорганізуватись в майбутньому у військово-революційну формацію. Однак довести до кінця задуману справу щодо поширення цього патріотичного руху йому не вдалося, тому що польська окупаційна влада не тільки заарештувала його 1934 р., а й виселила з рідних місць далеко на захід [11, с.45].

Суспільні реалії – поразка українського державотворчого руху – спонукали окремих українських політиків до пошуку шляхів для досягнення консенсусу з Польщею. Серед знакових ідейних констант угодовства – домагання розбудови республікансько-демократичних інститутів Другої Речі Посполитої, реалізації гарантованих Конституцією прав національних меншин. Волинське українське об'єднання (ВУО) було утворене з ініціативи польських властей та повинне сприяти поширенню ідей польсько-українського співжиття. З одного боку ВУО стала новим напрямком співпраці поляків та українців, легальною формою боротьби останніх за свої права. З іншого, ця організація була політичною базою воеводи Г. Юзевського, елементом його «волинської політики» та об'єктивно сприяла порушенню єдності українського національного руху, чим завдала йому відчутної шкоди.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На Волині на початку 20-х рр. ХХ ст. знайшлися політичні діячі, які зуміли організувати український народ в політичні партії, які вели боротьбу за національні права українців. Зокрема, українські інтелігенти, діячі політичних партій на Волині, боролися і відстоювали інтереси українського трудового люду, піднімаючи важливі наболілі питання тогочасного суспільства на вічах, нарадах, у пресі, а згодом і на парламентській трибуні. В умовах польського панування прогресивна інтелігенція виступила проти соціального і національно-релігійного гноблення, колонізації української школи, за розвиток народної освіти і культури.

Можемо стверджувати, що українська еліта була єдиним рушієм національно-визвольного руху, творцем національної ідеології, політичних партій, збирачем і захисником національної культури в умовах польської окупації міжвоєнного періоду ХХ ст. Аналізуючи політичну активність українських інтелігентів, бачимо, що це були діячі глибоко обізнані з проблемами українців. Саме з цим пов'язана їх здатність до практичної політики, тобто до втілення у реальність проголошуваних ідей. Тим більше, що в складні періоди обличчя нації визначає провідна верства, діяльність якої стає надбанням всього суспільства. Еліта, яка займає провідне місце в суспільстві, є визначальним фактором його розвитку. Саме провідні українські політичні діячі сприяли формуванню національної свідомості українців, залучали їх до політичної боротьби.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березовський О. УНДО безнадійно шукає ґрунту / О.Березовський // Громадський голос. – 1928 – 15 квітня.
2. Васюта І. Політична історія Західної України (1918-1939) / І.Васюта – Львів: Каменяр, 2006. – 335 с.
3. Державний архів Тернопільської області, ф.231. Політичні партії Кременецького повіту, оп.1, спр.2063.
4. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція 1920-х – 30-х років: соціальний портрет та історична доля / Г. Касьянов – К.: Глобус, Вік; Едмонтон, 1992. – 176 с.
5. Книш З. Так перо пише... / З. Книш. – Торонто, 1965.
6. Красівський О. УСРП // Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії / Відп. ред. Римаренко Ю. – К.: Вік, 1993. – С.122.
7. Кучерепа М. З історії ВУО / Кучерепа М., Горяйнова О., Власик Г. // Волинь і Волинське зарубіжжя. – Луцьк, 1994.
8. Новітня історія України (1900-2000): Підручник / А.Слюсаренко, В.Гусев та ін. – К.: Вища шк., 2000.
9. Портнов А. Польська політика і українська еміграція у 1921-1939рр (огляд польської історіографії) / А. Портнов // Молода нація: Альманах. – К.: Смолоскип, 2002. – С.377.
10. Рубльов О., Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції (20-50-і рр. ХХ ст.) / О. Рубльов, Ю. Черченко – К.: Наукова думка, 1994. – 351с.
11. Скакальська І. Українська еліта Волині першої половини ХХ ст.: нариси життя та діяльності: Монографія / Ірина Скакальська – Тернопіль: Астон-Вектор, 2012. – 180 с.
12. Чого хоче УСРП? – Львів, 1926. – 110с.
13. Чоповський В. Ю. Українська інтелігенція в національно-визвольному русі на Західній Україні (1918-

1939) / В.Чоповський – Львів: Край, 1993. – 168 с.